

УДК 378.637:371.315.6

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ У НАВЧАННІ ВЧИТЕЛІВ

Ядвіга Любовецька

Вармінсько-Мазурський університет в Ольштині
бул. Гловацького, 17, 10-447 Ольштин, Польща
e-mail: Lubow@moskit.uwm.edu.pl

Описано застосування активних методів навчання у процесі здобування освіти. Застосування активних методів шляхом використання різних кодів навчання та інноваційних технік спирається передусім на активність самих студентів.

Ключові слова: освіта, професійні компетенції вчителя, візуалізації, репрезентації графічні та іконічні.

Освіта у сучасному світі відіграє головну роль у розвитку людини та суспільства. Її метою є створити всім людям, без винятку, умови для виявлення талантів і творчих здібностей, для відповідального здійснення життєвих намірів, планів.

Цивілізація ХХІ століття зумовлює потребу в новому продукті освіти. Проблеми цивілізаційної нерівності, глобалізації, негуманності життя людини можуть бути розв'язані лише людьми світлими, етичними, мудрими, добре вивченими. Сучасна висока технологія виробів, насичена інформаціями, знанням, потребує людей активних, які вміють критично думати, мають найвищі професійні, суспільні, комунікаційні та творчі здібності.

Яка мета і які завдання сучасної освіти, для якої маємо навчати вчителів і які повинні виконувати їх у процесі своєї праці? Без відповідей на ці запитання не можна творити образу цієї професії, програм навчання тощо.

Накреслені Міжнародною комісією до справ навчання у ХХІ столітті головні завдання навчання у сучасному світі: *слід вчитися; щоб жити спільно з іншими; щоб знати; щоб діяти; щоб бути* [3, s. 85–98].

Освіта повинна також вчити розв'язувати сучасні проблеми глобальності та індустріалізації світу, пізнання та пошани до того, що серед людей спільне, та скріплювання того, що індивідуальне, неповторне, що визначає тотожність людини, її етнічну, культурну й історичну причетності. Повинна сприяти укладати в людині те, що індивідуальне, з тим, що глобальне в її суспільно-історичній біографії. Це дуже складні, важкі завдання, сьогодні немає готових зразків, як їх вирішити.

Освіта повинна дати учневі засоби для розуміння себе й іншої людини, повинна вчити, як бути собою та членом багатьох суспільств, як

відповідально виконувати громадські обов'язки. Крім цього, освіта повинна впливати на розвиток самосвідомості та розуміння світу в його *хаотичному марші до визначеної єдності*, служити пізнанню вартостей, розвивати *піднесеність думки й духу* [3, s. 87]. Також освіта в інформаційному суспільстві повинна бути спрямована на те, щоб навчити кожного учня користуватися інформаціями: збирати, розподіляти, визначати їхню вартість, класифікувати, використовувати та управляти ними [6].

Реформи освітніх систем у багатьох державах світу пов'язані зі значними змінами в програмах, формах і методах навчання. Відходячи від традиційної стратегії передавання освіти, спертої на фактах, акцентується на вдосконалюванні вищих пізнавальних умінь, що розвивають творче, самостійне й критичне мислення. З одного боку, розвивається самостійність навчання і дії, з іншого, здібності комунікаційні та суспільні.

Учень поставлений у центр навчального процесу. Він стає справжнім суб'єктом, який відповідає за свою долю та розвиток.

Учитель повинен бути свідомим тих проблем і незважаючи на те, якого предмета навчає, повинен реалізувати головну мету навчання.

За змінами в навчанні дітей та молоді повинні відбуватися зміни в академічному навчанні вчителів. Ставляться вимоги випрацювати такі стандарти вишколу вчителів, які зможуть забезпечити реалізацію потрібних навчальних завдань.

Завданням тих, які навчають, є надати майбутнім учителям таких компетенцій, які дадуть їм змогу реалізувати завдання на відповідному рівні.

Проте, щоб формувати вчителів, слід передусім дати відповідь на запитання, ким має бути вчитель, які мають бути його обов'язки в навчальному процесі, які вартості має передавати, якого навчання очікує від нього суспільство. Кожна ініційована зміна в навчанні насамперед повинна довершитись у способі думання викладачів, без неї жодна реформа не буде успішною. Повинна бути наявною у їхній свідомості візія цієї професії, глибоке переконання щодо правильності змін у способі навчання вчителів. Людина найкраще сприймає ті зміни, яких сама є ініціатором, які зумовлює.

Учитель відходить від передавання знань, головна увага зосереджується на діагностуванні потреб учня, підтримці його розвитку, впливанні на його мотивацію до навчання, індивідуалізації дій і вимог, організуванні самостійної праці. Він відходить від догматів традиційної дидактики до навчання у діалозі, почутті свободи, творчого зусилля, пробудження та надихання до мислення. Вчитель щораз рідше є майстром у переказі знань, а чимраз частіше радником, організатором у пошуках та партнером у дискусії. Багатство та мінливість завдань зумовлюють певні труднощі у вчителів, пов'язані з їх виконанням. Роль вчителя пов'язана із суспільними та психологічними механізмами, наприклад, очікування батьків,

адресоване до його роботи, звинувачення за невдачі у навчанні, проблема оцінювання, допомога в індивідуальному розвитку учня, а також створення та додержання суспільного порядку, ввведення в культуру і творення її, часто-густо в ситуації матеріального нестатку.

Ці нові виклики для сучасних учителів, які ставить розвиток світу, є такі різні від традиційних завдань і такі важкі до втілення у практику.

Учитель чимраз частіше стає організатором, порадиником для учнів у динамічному процесі збирання, визначення вартості, перетворювання та використання здобутих знань. Він повинен бути зорієнтованим на інтердисциплінарне думання і діяння у навчанні, вдосконалення серед учнів самостійного здобуття знань та керування ними в різних життєвих і професійних ситуаціях. Це є міра ефективності навчального процесу. З цими важкими завданнями у навчанні повинен бути поєднаний процес вишколу вчителів. Передусім, за словами педевтологів, ставиться завдання формулювання етичних норм та вартостей у майбутніх учителів, а потім здобуття різних компетенцій і знань, потрібних до того, щоб навчати певного предмета. Закликається щораз частіше до обмеження метод, які стають неактуальними у процесі вишколу вчителя, до навчання у діалозі, ведення обсервації та аналізу педагогічної дійсності, здобуття знань, як розв'язувати теоретичні й практичні проблеми, що виринають зі складних виховних і дидактичних ситуацій. Великим обсягом навчання повинна бути педагогічна практика як найкраще джерело дійсних завдань і проблем з використанням найновіших дидактичних засобів та візуалізаційної технології.

Сучасний прогрес цивілізації та ринок праці вимушують навчання безупинне, тобто протягом цілого життя людини. Щоб здійснювати цю ідею, слід подбати про здобуття високого рівня початкової освіти, яка визначає подальші шанси та компетенції людини для навчання. В цьому значенні зрозуміло, що дуже важливою справою є професійні компетенції вчителів садочків та початкових шкіл. Основу для цілого процесу дає дошкільне навчання, адже ж найбільший тягар змін лягає на плечі вчителів дітей дошкільного віку та початкових шкіл. Це вони повинні так вчити й виховувати дитину, щоб вона у майбутньому зуміла навчитись сама, щоб відчувала задоволення з власного розвитку, мала мотивацію до пізнання світу та творчої самодіяльності.

Які ж фахові компетенції повинен мати сучасний учитель?

Чимало авторів (наприклад, В. Пусьлєцький, Ч. Банах, Р. Венцковський) зазначають, що у навчанні вчителів не йдеться тільки про їхні формальні кваліфікації до навчання, а про щось більше. Це компетенції найвищого, професійного рівня давання собі ради з проблемами, які виникають з очікувань інших людей. Це *здібність до належної поведінки, яка виявляється не лише у вивчених, але також передусім у творчих здібностях,*

які полегшують ефективне виконання ролі. Ці компетенції творять пізнавальну структуру, що складається з умінь, спертих на психологічні, соціологічні та педагогічні знання, здобуті з переконань, що варто і можна у певній виховній ситуації розв'язати проблеми, а також наполегливо прямувати до досягання мети, яка виникає із суб'єктної парадигми навчання.

Вважаємо, що на якість фахових компетенцій вчителя впливає його особиста культура, обсяг та якість інтердисциплінарних знань та здібність, яка є необхідною для ефективної й суспільно відповідальної реалізації завдань. Цей рівень компетенцій здобувається під час праці над собою, під час багатолітнього професійного досвіду.

Література цього питання виділяє у сучасного вчителя дошкільного віку такі компетенції:

- *науково-спеціалізовані* – обсяг знань принципів, що дає повноваження навчати певного предмета;
- *науково-педагогічні* – обсяг знань психологічних, педагогічних, соціологічних, що дає повноваження до професійного діяння у виховному середовищі, а також з іншими разом діючими суб'єктами, наприклад, батьками, місцевим середовищем;
- *інтераційні* – це компетенції фахові, що формуються з глибокого опанування законів гуманітарних суспільних відносин, які визначають інтераційну культуру вчителя, яка спирається на суб'єктивні відносини;
- *комунікаційні* – відповідальне й достовірне передавання повідомлень через вчителя, зрозумілих для учнів, творення атмосфери для взаємодіявання, відповідальність за суб'єктивний, внутрішній світ комунікації;
- *реалізаційні* – знання можливостей застосування різних методів та засобів для виконання визначених виховно-дидактичних завдань, а також здібності інструментальні, які допомагають у їх реалізації; знання правил, пов'язаних з плануванням і дидактичним проектуванням, використанням технік міри й оцінки;
- *тлумачні* – бажаний вид здібностей вчителя, що дає учням змогу наблизитись до усвідомлення складності світу, опанувати і зрозуміти сенс, значення всього, що довкола нас. Головні складові цих компетенцій вчителя: вартості, знання, особисті здібності;
- *опікунські* – це турбота про здоров'я і життя вихованця, вразливість на головні його потреби, уміння їх пізнавати, забезпечення йому умов для заспокоєння потреби любові, пошани, безпеки, причетності, пошани особистої гідності, організація дидактичної та матеріальної допомоги тим учням, що її потребують;

- *асертивні* – пошана до своїх та чужих прав протягом виконання дій, що стосуються ролі вчителя;
- *фасилітаторські* – тип емпатичного вчителя, який сприяє індивідуальному розвитку учня, вводить у групі атмосферу відвертості, зацікавлення, автентичності, довіри, творчих пошуків та діяльності, що ґрунтується на дослідженнях, виконуванні завдань та завершуванні виборів у навчальних моментах;
- *трансгресивні* – здібність учителя до стимулювання й спонукування різнобічної активності учнів у виховному процесі, до організування навчання без переляку, що дає учневі право на помилки і зумовлює такі емоційні стани, які можна назвати “перевищенням себе”;
- *кооперативні* – це здібність організування праці учнів, співпраця і підготовка різних виховних, дидактичних проєктів, а навіть спільна оцінка їхніх шкільних досягнень чи здібності співпраці з іншими вчителями й батьками дітей;
- *переговорні* – це здібності потрібні вчителям у зв’язку з потребами й особистими зацікавленнями учнів, які можуть впливати на добір змісту і метод у навчальному процесі – не завжди однаковими із завданнями і намірами вчителя – треба вести переговори, щоб досягнути консенсусу. Досягнення порозуміння у справах, розбіжних між суб’єктами навчання, вимагає освіти і знання переговорного ремесла;
- *авторефлексійні* – незалежний професіонал, що не очікує підказок та інструкцій від інших. Завдяки своїм знанням, досвідові, бажанню вчитися, авторефлексії та себеконтролю вміє вирішити проблеми, які виникають в його роботі. Є автономічний у своїх рішеннях, веде обстеження якості своєї роботи і використовує цю інформацію для поліпшення педагогічного процесу, стежить за змінами, які зумовлює. Готовий вводити інноваційні творчі розв’язки, є уважний та рефлексійний у тому, що робить.

Щоб подолати на високому рівні очікування і потреби на різноманітні, фахові здібності й кваліфікації сучасного вчителя, слід внести зміни у процес навчання вчителів. Студент, який навчається, щоб стати вчителем, здобуває принципове знання головно за допомогою пізнання проміжного, здобуває описове й історичне знання та символічні репрезентації. Пряме пізнання наявне головно на заняттях практичних, яких у такому академічному навчанні є чимраз менше. Це такі знання, які дуже корисні в маніпуляції конкретними об’єктами в прямій педагогічній діяльності, в порядкуванні фактів, аналізуванні явищ. Практика слугує найкраще розвиткові багатьох бажаних компетенцій майбутнього вчителя та створенню особистої

педагогічної теорії. Є це головні дії у роботі вчителя, який повинен розпоряджувати не лише декларативним знанням, але також процедурним. Цьому сприяють інтерактивні методи навчання.

Вищезазначений список компетенцій учителя можна вивчити, розвинути через зміну змісту і метод навчання. Ми зосередимо увагу на методах навчання, які головню причетні до удосконалення психолого-педагогічних компетенцій та інструментальної підготовки вчителя. Вважаємо, що у навчальному процесі слід розвивати у майбутніх учителів вищезазначені компетенції або творити ґрунт для їх розвитку в майбутній праці. Крім цього, студент повинен активно пізнавати інтерактивні форми навчання, важливі у майбутній праці з учнями.

Викладач, який формує майбутніх учителів, повинен суб'єктивно ставитись до студента та бути для нього і творцем, і фацилітатором, і терапевтом, і майстром, який спонукує до особистого розвитку, здобуття знань та розвитку здібностей. У вишкoлі вчителів треба спрямовувати їхню свідомість на реалізацію суб'єктивного навчання як щодо учня, як і самого себе. Підготовка майбутніх учителів не може спиратись лише на спрямування в навчання, а повинна бути пов'язана з розвитком різних виховних і психолого-педагогічних здібностей. Експериментальний досвід Краківської педагогічної академії засвідчує важливість введення в програми навчання майбутніх учителів різних інтерактивних метод, наприклад, практичних занять, тренування, драм, театру, бесід тощо як форм, що досконало розвивають психолого-педагогічні уміння та підготовляють студентів до праці в сучасній школі [див. 4].

Погляд про однобічний вербальний характер передаваного змісту в процесі вдосконалювання учителів не має сьогодні обґрунтування.

Методи, сперті на активності студента, яку спрямовує вчитель, щоб здобути принципове знання, добірка відповідних форм вправ, найкраще слугують розвитку багатьох бажаних компетенцій майбутнього адепта цієї професії та творенню особистих педагогічних знань. У співпраці, самостійному вирішенні завдань, проблем, творчому аналізі та аранжуванні педагогічної дійсності студент має змогу пізнавати себе, свої слабкі і сильні риси. Крім цього, усвідомлює мету своєї діяльності, стежить за її результатами, вчиться спілкуватись та вести переговори, поважати чужі погляди. Адже самоактивність людини є найважливішим і найкращим джерелом здобуття освіти і знань.

Інтерактивні методи повинні бути підпорядковані навчальним цілям, повинні давати студентoві змогу використовувати свій досвід, себеспостерігання, спостерігання тощо. Цей спосіб здобування знань дає набагато кращі результати. Такий спосіб навчання має особисте значення, стимулює пізнавальну активність, впливає на зменшення напруження

психомоторичного, створює асоціаційні зв'язки з різних царин, складаються їхні логічні системи, що створюють сукупність понять, потрібних для вирішування завдань, проблем. Студент, здобуваючи таким шляхом знання, здобуває також компетенції для того, щоб використати їх у різних ситуаціях, розвиває свої індивідуальні здібності. Важливою є добірка відповідного методу до змісту навчання. Він повинен сприяти реалізації виховних завдань, вмещувати елемент новаторства, привабливості, розвивати здібності, що належать до фахових компетенцій.

До таких методів належать інтерактивні лекції; праця в малих групах над текстом з конкретними проблемами, завданнями; драмові й удавані ігри; практичні заняття навчання діалогу як спільному конструюванню понять та значень. А також візуалізації та іконічні* репрезентації; педагогічна практика; організація театральних п'єс, принагідних свят спільно з учнями тощо. Одною з важливих дій у застосуванні цих методів є ведення через викладача внутрішньої й зовнішньої евалюації як поворотної інформації, що допомагає оцінити відповідну техніку та авторефлексію над збігом запланованих та одержаних результатів навчання. Ведення інтерактивної лекції потребує від викладача значної підготовки і певного розподілу змісту (дискусії, пошуки шляхів вирішення проблем, звернення до особистих знань студентів, виконання завдань або вправ, наприклад, тих, що перевіряють якусь теорему, питання). Це дуже складна форма ведення лекції. Потребує глибокого ознайомлення з предметом навчання та великого дидактичного таланту, педагогічного досвіду, уміння формулювати відповідні завдання, вправи, порушувати проблеми тощо.

Методи навчання, які опановуються на візуалізації, назагал мало застосовуються у навчанні. Їх застосування потребує певного технічного обладнання та дидактичного проектування, що не є легкою справою.

Візуалізація спирається на конструктивістську теорему спостереження, тобто експлоративну активність суб'єкта та інтерпретацію даних. Суб'єкт сам створює знання і оцінює його та дійсність, що довкола, активізує попередній досвід через уявлення [див. 2, s. 49]. Уявлення і творення зорових образів мають велике значення для процесів сприймання та пам'яті.

С. Діляк стверджує про мнемічну вищість зорових образів над словами у навчанні. Завдання, що полягають у створюванні уяви змісту, наприклад, презентації графічної чи іконічної, збільшують ефективність їх запам'ятання, що посилюється до двох паралельних систем запам'ятовування – вербального

---

* Іконізація – це оснований на дії образ презентації понять подій і процесів, які походять з уявного та абстрактного знання. Зображується в ній речі та події, які можна спостерігати безпосередньо, а також спостережені показники речей і дій, яких не можна спостерігати, і дефініційні показники понять, речей, процесів, яких не можна спостерігати, але які суб'єкт засвоїв та уявив у графічній формі. Це пов'язано зі змістом *explicite* та *implicite*.

й образного. Наявність імпульсів, наприклад слухового і зорового, активізує декілька систем кодування, а також перехід з одного коду на інші. Графічне зображення тексту потребує перетворення уявного коду в зміст і введення його до пам'яті зорової, візуальної, яка у навчанні найефективніша [2, s. 47–49]. Полягає це у запам'ятанні даних зі змісту за допомогою уявних просторів, картин, знаків та зображенні їх за допомогою власного творчого коду, поданого графічно як синтез змісту.

Візуалізація також пов'язана з досвідом учня, що сприяє утворенню асоціацій і зв'язків між поняттями, а також збагачує особисті педагогічні знання, розвиває влучність реакцій на зорові та слухові імпульси, викликає багатші асоціації, сягає глибини структури знань.

Репрезентації іконічні відіграють важливу роль у навчанні. Вони беруть участь у розкритті звичайного педагогічного знання, якого найчастіше не усвідомлюємо, вміщеного в структурах творчого коду.

Використання іконічних репрезентацій полегшує і зглиблює здобуття знань, розвиває педагогічні здібності, спричинюється до присвоєння знань у найглибших їхніх структурах, а навіть вміщує їх у підсвідомості. Зорові та ментальні уявлення мають великий вплив на формулювання понять [2, s. 59–74].

Графічні репрезентації у вивченні педагогічних понять ведуть до збігу кодів, якими було записане попереднє знання, з кодом уявним, зображеним. Якщо цього збігу немає, спричиняється до селективної інтерференції. Репрезентація уяви й пропозиції взаємопов'язуються.

На підставі концепції, що розглядає навчання як здобуття й реорганізації значень, навчання – це процес, що окреслює зв'язки між тим, чого треба навчитися, і тим, що про певний зміст учень уже знає. Суб'єкти, які навчаються, пізнають нові поняття, пов'язують їх із здобутими знаннями і таким чином творять репрезентації та інтерпретації. Це має важливе значення у формуванні вчителів, які повинні знати, аналізувати, тлумачити і діяти у виховних ситуаціях з більшою кількістю суб'єктів.

Візуалізації, іконічні репрезентації, графічні зображення слід широко застосовувати у пізнанні понять, теорем.

Найпоширеніші техніки візуалізаційні, іконічні, графічні: відеозаписи, магнітофонні записи, комп'ютер, картини, малюнки, іконізації графічні підготовлених текстів студентами або вчителем, аркуші спостерегань і відкритих уроків, конкретних педагогічних ситуацій. Ці техніки слугують для зображення окресленого дидактичного змісту й аналізу педагогічної дійсності *post factum*. Вони дають змогу вести обсервацію та автообсервацію реєстрування мови тіла, невербальних жестів та подання на цій основі нових пропозицій поведінки чи дидактичних розв'язань, а також проектування виховних ситуацій з вбудованою проблемою, драмою, поставленою,

наприклад, студентами, учнями чи вчителем. Ці техніки можна використовувати як поштовх для снування своїх розв'язань до самообсервації, самооцінювання та описування різних поведінок суб'єктів, простеження перебігу педагогічної праці, аналізу, подання об'єктивних знань на тему певного предмета тощо. Можна використати їх також для конструювання самостійних вправ студентів, наприклад, у малих групах, на задану тему. Корисно для процесу навчання дати студентам вказівки до висвітлення певної проблеми в тексті, до обсервації педагогічних ситуації та самообсервації.

Для застосування тих метод повинне бути відповідне технічне обладнання і допоміжні матеріали. Повинні бути також добре вибрані форма та метод для вивчення визначених компетенцій майбутніх учителів. Дуже вдалою є праця в малих групах. Викладачі, які ведуть заняття тими методами, повинні знати методику праці в малих групах. Цей спосіб дає змогу навчатися через співпрацю. Навчання у співпраці збільшує ефективність здобуття знань, зумовлює суспільну фасилітацію, розвивається здібність співпраці, а водночас поваги до неповторності одиниці, зростає відповідальність за результати спільного діяння. Праця у малих групах збільшує мотивацію до навчання, дає змогу окремим членам розкрити свої здібності. Крім цього, налагоджуються зв'язки приязні, зростають уміння спілкуватися й навчатися від себе, зростає рівень опанування знань, неповторність вирішуваних завдань, а також творча активність її членів. Ці здібності належать до майбутніх компетенцій фахових учителів.

-
1. *Arends. Richard I. Uczymy się nauczać. WSiP, 1995.*
  2. *Dylak S. Wizualizacja w kształceniu nauczycieli. Poznań, 1995.*
  3. *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Raport dla Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa. Warszawa, 1998.*
  4. *Idee i strategie edukacji nauczycieli klas I-III i przedszkoli / Irena Adamek. Kraków, 1998.*
  5. *Kwiatkowska H. Akademickie kształcenie nauczycieli w dziesięć lat po przełomie formacyjnym. Ruch pedagogiczny LXXI 2000, № 1–2.*
  6. *Pachociński R. Oświata XXI wieku. Kierunki przeobrażeń. Warszawa, 1999.*

INTERACTIVE METHODS IN TEACHER TRAINING**Yadviga Liubovietska**

*Varmins 'ko-Mazurs 'ky of Ol'shtyn
Hlovatsky Str., 17, 10-447 Ol'shtyn, Poland*

The paper outlines the usage of interactive methods in teacher training. The application of active methods by means of various learning codes and innovative technique is due, mainly, to the students' activity.

Key words: education, teacher's professional competence, visualisation, graphic and iconic representation.

Стаття надійшла до редколегії 11.03.2004
Прийнята до друку 24.11.2004